

ČEZMEJNA TURISTIČNA STRATEGIJA ZA PODROČJE KULTURNE, ETNIČNE IN JEZIKOVNE RAZNOLIKOSTI 2025

Ljubljana, december 2025

Uvod

Za pripravo čezmejne turistične strategije smo uporabili predlogo standardnih nacionalnih turističnih strategij, kot je »Strategija slovenskega turizma 2022-2028«, katerih elemente smo prilagodili ciljnim vsebinam projekta PRIMIS-PLUS. Poleg nacionalnih obstajajo še specializirane regionalne strategije na geografsko zaključenih območjih ter druge posebne strategije, kakršna je tukajšnja čezmejna turistična strategija za področje kulturne, etnične in jezikovne raznolikosti (v nadaljevanju: Čezmejna strategija). Slovenska nacionalna strategija razvoja turizma zaradi relativne majhnosti Slovenije omogoča dobro osnovo tudi za pripravo čezmejne strategije PRIMIS PLUS, saj zajema Obalno-kraško statistično regijo v Sloveniji, v Italiji pa regijo Furlanija Julijska Krajina ter del regije Veneto (7 občin prisotnosti furlanske jezikovne skupnosti).

Pričujoči dokument obsega 4 vsebinske sklope:

- (1) Izhodišča za pripravo strategije
 - (2) Pregled dosedanjih projektov Interreg PRIMIS in PRIMIS PLUS
 - (3) Osnovne značilnosti območja projekta
 - (4) Čezmejna turistična strategija
 - (5) Razvoj kulturno-turističnega potenciala
 - (6) Zaključna priporočila
-

1. Izhodišča za pripravo strategije

Predmet čezmejne turistične strategije za področje kulturne, etnične in jezikovne raznolikosti je načrtno povezovanje ključnih področij turizma kot gospodarske dejavnosti in nosilke dodane vrednosti ter širšega kompleksa kulture, ki vključuje najrazličnejše vidike kulturne dediščine, umetnosti in identitete.

Glavni cilj strategije je ustvariti trajnostni model, kjer kultura ni le pridatek turizmu, temveč njegovo osrednje oprijemališče, pri čemer je turizem medij, ki zagotavlja potrebna sredstva za prepoznavnost, ohranjanje in vzdrževanje najpomembnejših kulturno-jezikovnih in kulturno-etničnih točk zanimanja – interesnih točk (»points of interest«).

Ključni elementi, ki jih zasleduje čezmejna strategija:

Oblikovanje kulturno-turističnih produktov z dodano vrednostjo: Čezmejna strategija se ukvarja s pomembnim vprašanjem, kako kulturno-jezikovno in kulturno-etnično ter nanju vezano dediščino (npr. objekte, običaje, kulinariko) spremeniti v turistična doživetja zanimiva za različne ciljne skupine prebivalstva.

Izobraževalni namen: Ker so med ključnimi ciljnimi skupinami tudi šole, učenci, študenti in njihovi kadri, je izobraževalni vidik v ospredju. Čezmejna strategija ni namenjena le popisom interesnih točk, temveč predvsem njihovem izobraževalnemu pomenu. Zato so projektni partnerji identificirali niz ključnih interesnih točk, preko katerih obiskovalci vstopajo v svet doživljajskega potenciala kulturno-jezikovnih in kulturno-etničnih vsebin na ciljnem območju čezmejne strategije.

Interaktivnost: Namesto zgolj opazovanja se vzpodbuja sodelovalnost in ustvarjalnost ter konkretno so-ustvarjanje (»coworking«), npr. razne delavnice vezane na lokalne običaje, izdelava itinerarijev na sodelovalni način, »živa/rastoča knjiga skupnosti«, digitalni in spletni vodniki po naseljih, mestih, vaseh, poteh; organizacija različnih vključevalnih dogodkov (npr. jezikovne delavnice, interaktivne table, kvizi).

Metoda pripovedovalstva (»storytelling«): temeljni pristop čezmejne strategije je v povezovanju zgodovinskih podatkov in dejstev na terenu in oblikovanju v privlačne zgodbe, ki pritegnejo obiskovalce, pri udeležencih pa aktivirajo senzoriko, ki omogoča lažje pomnjenje in dolgoročneje pedagoške učinke.

Smotrno upravljanje in ohranjanje virov s programom zaščite: temeljno izhodišče čezmejne strategije je upoštevanje statusa virov kulturno-turističnega trženja in promocije, njihovo ohranjanje in določitev meje eksploatacije s ciljem zagotavljanja dolgoročne zaščite in

ohranitve védenja prihodnjim generacijam. Zato čezmejna strategija gradi na interesnih točkah, ki niso izpostavljene pretirani turistični izrabi, temveč se osredinja na manj znane točke, ki omogočajo revitalizacijo perifernih območij, hkrati pa poudarja tiste odločilne nosilce lokalnega družbeno-gospodarskega razvoja, ki so vezani na kulturno-jezikovno in kulturno-etnično dediščino.

Finančna vzdržnost: Čezmejna strategija izhaja iz prepričanja, da je del prihodkov od turizma nujno usmeriti nazaj v obnovo interesnih točk (kulturnih spomenikov ter običajev in dogodkov kot primerov nesnovne kulturne dediščine).

Kulturna identiteta (jezikovna in etnična) ter promocija destinacije: Čezmejna strategija opredeljuje prepoznavnost interesnih točk s poudarkom na jezikovni in etnični promociji destinacije in njenega prebivalstva. Te točke predstavljajo destinacije temeljne prepoznavnosti.

Avtentičnost lokalnih interesnih točk: Čezmejna strategija identificira avtentične interesne točke ter poudarja tisto, kar je unikatno za določeno okolje (npr. specifično narečje v Reziji, krošnjarski običaji, sezonstvo, posebne oblike izvajanja verskih tradicij, sejmi z lokalnimi izdelki, folklorne oblike s plesi in etnografsko pomembne proslave in lokalna slavljenja).

Blagovna znamka (»brendiranje«): Čezmejna strategija pomeni osnovo, s katero izvajalci kulturno-jezikovnih in kulturno-etničnih vsebin pristopajo k oblikovanju enotne vizualne in vsebinske podobe specifičnih interesnih točk, ki bodo privabljale specifične ciljne skupine. Pri tem se brendiranje izvaja na več nivojih: lokalno (konkretna destinacija ali točka interesa, mezoregionalno in regionalno na nivoju večjih regij za zagotavljanje konsistentnosti umeščanja specifičnih vsebin v krovno kulturološko in etnografsko okolje).

Vključevanje lokalne skupnosti: Ključnega pomena v izvajanju čezmejne strategije je vključevanje lokalne skupnosti v projekte ali organizacijo dogodkov, saj so prav one nosilke živega kulturnega in jezikovno-etničnega izročila.

Kakovost bivanja v območjih interesnih točk: Čezmejna strategija stavi na zeleni, ekološki in trajnosten pristop, ki temelji na izhodišču, da s predlaganimi trženjsko-promocijskimi dejavnostmi izvajalci ne zmanjšujejo kakovosti življenja lokalnega prebivalstva in s tem nosilcev kulturnih vrednosti območij.

Opolnomočenje in spodbujanje lokalnega prebivalstva: Čezmejna strategija je nastala v zavedanju, da so živi ljudje temeljni gradniki skupnosti, zato je namenjena k prepoznavanju kulturnih vrednosti prebivalcem lastnega kraja, k izgradnji samozavesti ter proaktivnosti, čemur lahko prilagodijo svoje prakse promocije domačih izdelkov in specifičnih storitev.

2. Pregled dosedanjih projektov Interreg PRIMIS in PRIMIS PLUS

➤ Projekt: PRIMIS

Vir: <https://2014-2020.ita-slo.eu/sl/primis>

Projekt je ovrednotil jezikovno, kulturno in naravno dediščino jezikovnih skupnosti na programskem območju (PO) z namenom povečanja povpraševanje po trajnostnem turizmu. Raznolikost programskega območja je sama po sebi dodatna vrednost, vendar premalo poudarjena v smislu prisotnosti avtohtonih ali manjšinskih skupnosti. Zahvaljujoč projektu PRIMIS je bilo mogoče boljše vključiti obiskovalce v lokalno skupnost, predvsem iz vidika njenih navad in tradicij, in tako dodatno sprožiti takoimenovani »kulturni turizem«. Ker je lahko tudi kultura turistični vir, je lahko kultura manjšin prav tako del turistične ponudbe. Projekt je tako prispeval k spodbujanju pozitivnih učinkov tako za obiskovalce kot za lokalno skupnost (ne le manjšinsko). Še en pomemben cilj je bil povečanje sposobnosti lokalnih javnih in zasebnih akterjev za privabljanje novih obiskovalcev v sklopu trajnostnega in kulturnega turizma, dosežen z inovativno pilotsko dejavnostjo, oz. z ustanovitvijo štirih (4) multimedijskih centrov, posvečenih manjšinam v programskem območju: Italijanski multimedijski center **Gravisi** v Kopru, Multimedialna točka **STIK** v Narodnem domu v Trstu, Multimedijski informativni center **CiCo Comelico** v občini Santo Stefano di Cadore ter Multimedijski center **Faro di Bibione** v občini San Michele al Tagliamento.

Multimedijske centre in projekt smo podprli z izobraževalnimi dejavnostmi (delavnice, seminarji, mladi kulturni ambasadorji), ozaveščanjem (bar kampi, vodeni ogledi za novinarje in upravitelje družbenih medijev), promocijo (trije (3) informativni kotički, potujoča digitalna razstava) ter drugimi podpornimi orodji za promocije, kot so večpredstavitvena platforma Primis in večjezični turistični slovar. Partnerstvo, uravnoteženo med javnimi in zasebnimi subjekti, je bilo ključno za dosego ciljev. Glavni rezultati in proizvodi izvedeni v sklopu projekta so dostopni v poglavju Glavni rezultati na zgoraj navedenem spletnem mestu.

Glavni rezultati:

Kazalnik specifičnega učinka programa za PN 6c je bil »stopnja čezmejnega sodelovanja pri trajnostnem izkoriščanju, varovanju in promociji kulturne in naravne dediščine na območju programa«.

Prvi glavni rezultat projekta je bila okrepljena privlačnost območja programa na področju trajnostnega kulturnega turizma, pridobljena z dodano vrednostjo v obliki snovne in nesnovne dediščine avtohtonih skupnosti. Drugi rezultat projekta je bila večja sposobnost lokalnih akterjev, tako javnih kot zasebnih, za sporočanje dodane vrednosti, ki so jo za kulturni turizem predstavljale avtohtone skupnosti na tem teritoriju.

V prvi fazi projekta so bile aktivnosti posvečene obdelovanju vsebin snovne in nesnovne dediščine avtohtonih skupnosti na območju programa, s ciljem njihovega opisa za turistične namene in njihove uporabe z razpoložljivimi instrumenti IKT. Druga in tretja faza projekta sta bili osredotočeni na uporabo materiala, ki je bil v prvi fazi ustvarjen za turistične namene, ter na razvoj sposobnosti javnih in zasebnih lokalnih akterjev, da ciljnim skupinam na ustrezen in inovativen način sporočajo vsebine, izbrane in obdelane v prvi fazi.

Cilj projekta je bil doseči 2000 novih obiskovalcev.

➤ Projekt: PRIMIS PLUS

Zgodbe o večkulturnosti: senzorično potovanje skozi prizmo manjšin

Vir: <https://www.ita-slo.eu/sl/primis-plus>

PRIMIS je kartiral materialne in nematerialne prvine, ki sestavljajo naravno, kulturno in jezikovno dediščino cimbriške, ladinske, furlanske manjšine v Benečiji, Italijanov v Sloveniji in Slovencev v Italiji. Projekt PRIMIS PLUS je to kartiranje sedaj razširil tudi na furlansko govorečo manjšino v Furlaniji Julijski krajini, ter hkrati omogoča razširitev razpoložljivih informacij o jezikovnih manjšinah, prisotnih na tem območju. Platforma ponazarja registrirano dediščino, njen dostop pa omogoča preko geografskih kart. Za vsako območje so bile določene georeferencirane interesne točke (POI). Vsaka točka je kombinirana z različnimi vsebinami v besedilni, avdio in video obliki primerni za ogled. POI so med seboj povezane v itinerarijih in tematskih poteh obiskov, ki predstavljajo kulturne posebnosti in pet interesnih področij projekta.

Splošni cilji projekta Primis Plus so:

- okrepiti vlogo kulture narodnih in jezikovnih skupnosti v PO s kapitalizacijo projekta PRIMIS, preko ojačevanja mreže multimedijskih centrov, uporabo digitalizacije in organizacijo čezmejnih kulturnih dejavnosti;
- vzpostaviti dva (2) nova multimedijska centra, eden za furlansko jezikovno skupnost in eden za predstavitev skupnosti PO v Ljubljani;

- prvič pripraviti skupno strategijo za razvoj turizma na podlagi tega, kar je bilo v zadnjih 15 letih narejenega v okviru različnih projektov, namenjenih jezikovnim skupnostim, ki bi lahko pozitivno vplivali na regionalne in nacionalne politike turizma na področju kulture;
- vzpostaviti čezmejno sodelovanje in okrepiti odnose med predstavniškimi institucijami narodnih in jezikovnih skupnosti (Italijanska unija, ATS Projekt in Furlansko filološko društvo), regijami (ADFJK in Dežela Veneto) in INV-jem, Inštitutom za narodnostna vprašanja, da bi ustvarili enotni sistem za skupno čezmejno turistično promocijo materialne in nematerialne dediščine narodnih in jezikovnih skupnosti.

Učinki

Preko doseženih rezultatov, kot so skupna strategija za promocijo turizma in trije večji in odmevnejši čezmejni dogodki, spodbujati celostno in trajnostno turistično ponudbo s poudarkom na snovni in nesnovni kulturni dediščini.

3. Osnovne značilnosti območja projekta

A. Slovenija

Istra ima dolgo in neprekinjeno zgodovino italijanske prisotnosti, ki je prav tako zakoreninjena v antiki. Rimljani so bistveno oblikovali istrski prostor, kar potrjujejo številna arheološka najdišča, ostanki rimskih vil, urbanistične strukture obalnih mest ter bogata umetniška in etnografska dediščina. Italijanski jezik in lokalno istrskobeneško narečje sta pomembna elementa te lingvistične kontinuitete. Poleg njiju nahajamo v Istri še vse bolj izginjajoča istriotski in istro-romunski jezik. Kljub velikim demografskim in družbenim spremembam 20. stoletja ostaja viden predvsem beneški pečat v mestih, kot so Koper, Izola in Piran, tako v arhitekturi kot v zgodovinskih toponimih.

Italijanska narodnostna skupnost danes deluje na območju Istre – slovenske obale v občinah Koper, Izola, Piran in Ankaran – ter v številnih predvsem primorskih območjih Hrvaške (Istra, Kvarner, Dalmacija), pa tudi v Panonski nižini (Moslavina, Slavonija). Gre za organsko, notranje dobro povezano skupnost, ki je razvila široko mrežo ustanov, društev, kulturnih centrov, šol in medijev. Te institucije so ključne za ohranjanje italijanske kulture, jezika in identitete ter za oblikovanje vitalnega manjšinskega prostora.

B. Italija

Slovenska narodna skupnost v Italiji predstavlja drug pomemben del čezmejne kulturne pokrajine. Njena prisotnost je neločljivo povezana s Primorsko in obmjenim slovensko-italijanskim državnim prostorom. Slovanstvo se v tem območju prične utrjevati kmalu po propadu rimskega imperija, od 6. stoletja dalje. Rani slovanski rokopisi, ki izvirajo iz časa pokristjanjevanja Karantancev v 8. stoletju, potrjujejo zgodnjo slovansko kulturno navzočnost. Predniki Slovencev so skozi stoletja oblikovali približno dvesto kilometrski pas relativno homogene poselitve, ki je mejila na romansko prebivalstvo in ki je skozi stoletja razvila kompleksen družbeni in kulturni sistem, odporen na pogoste geopolitične spremembe. Danes slovenska skupnost v Italiji živi med dvema državama, dvema jezikoma in dvema družbama, kar oblikuje bogato in večplastno identiteto ter temeljno zaznamuje vzhodno obmejno območje avtonomne dežele Furlanije Julijske Krajine.

Osamosvojitve Slovenije in njena vključitev v enotni evropski prostor sta prinesli nove razvojne priložnosti ter okrepili čezmejno sodelovanje. Slovenci v Italiji aktivno delujejo v prizadevanjih po ohranitvi statusa pomembnega in priznanega dela družbenega in kulturnega življenja širšega čezmejnega območja, obenem pa ohranili svojo dediščino in vrednote.

Furlanija Julijska Krajina

V avtonomni deželi Furlaniji Julijski krajini pomembno mesto zavzema tudi furlanska jezikovna skupnost, razširjena po velikih delih Goriške, Videmske in Pordenonske pokrajine. Furlanščina je romanski jezik iz retoromanske jezikovne skupine, soroden ladinščini Gornjega Poadižja in švicarski retoromanščini (rumanč). Razvila se je iz latinskega izročila oglejske pokrajine, kateremu so se skozi stoletja pridružili jezikovni vplivi predrimskih ljudstev (Galci, Veneti), pozneje pa še germanskih ljudstev (Langobardi, Goti, Franki) in slovanskih narečij. Zaradi te plastovitosti ima furlanščina bogato in prepoznavno jezikovno identiteto.

Furlanska skupnost ima močan občutek pripadnosti in izrazito kulturno ustvarjalnost. Deluje prek številnih literarnih, glasbenih, gledaliških in folklornih dejavnosti, obenem pa vse bolj aktivno sodeluje pri zaščiti manjšinskega jezika v javni upravi, šolskih sistemih in medijih. Velik del njihove dediščine je predstavljen tudi v okviru projekta Primis Plus, ki dokumentira ključne kulturne pokrajine in zgodovinske točke na celotnem ozemlju avtonomne dežele.

Veneto

Današnja furlanska identiteta v Venetu se kaže predvsem kot kulturna kategorija – kot dediščina, ki se je ohranila ne glede na politične in upravne spremembe. Območje, kjer so furlanski vplivi najizrazitejši, danes obsega sedem občin, ki jih zgodovinska pot popelje skozi kraje in spomenike, povezane s furlansko identiteto. Razpršena kulturna dediščina, ki jo lahko vidimo v arhitekturi, sakralnih zgradbah, dvojezičnih toponimih in lokalnih tradicijah, odraža tisočletni razvoj furlanske skupnosti na tem prostoru, kjer je ta še danes najštevilčnejša.

Območje sedmih (7) občin s furlansko govorečo skupnostjo je nastalo kot rezultat upravnih sprememb, s katero so upravna središča bolj približali zaledju. Danes furlansko območje dežele Veneto obsega občine Cinto Caomaggiore, Concordia Sagittaria, Fossalta di Portogruaro, Gruaro, Portogruaro, San Michele al Tagliamento in Teglieto Veneto, razprostira pa se v trikotniku med morjem in reko Timent ter mejo pordenonske pokrajine.

4. Čezmejna turistična strategija

V nadaljevanju opisujemo vsebino in uporabljeno metodologijo, postopke zbiranja in obdelave podatkov ter vključevanje deležnikov. V tem delu so opredeljeni strateški cilji, razvojne usmeritve ter predlagani ukrepi za krepitev sodelovanja in turistične prepoznavnosti območja.

Namen čezmejne strategije:

Čezmejna strategija turizma za partnersko območje temelji na načelih, uporabljenih v projektih Interreg: Primis ter njegovo nadaljevanje Primis Plus. Namen čezmejne strategije je vzpostaviti sistematičen proces poglobljanja čezmejnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo, s posebnim poudarkom na razvijanju sodelovanja na področju kulturno-etničnih in kulturno-jezikovnih vsebin geografsko vezanih na ozemlja obeh držav v stiku. Čezmejna strategija je primarno namenjena ohranjanju in promociji narodnih/etničnih in jezikovnih skupnosti v sosednjih regijah obeh držav ter seznanjanju širših ciljnih skupin prebivalstva z neprecenljivo kulturno pestrostjo in vrednostjo tega območja.

Ožje ciljno območje v Sloveniji predstavlja širši obalni pas Šavrinskega gričevja med Črnim Kalom in Jadranskim morjem z dvojezičnim slovensko-italijanskim jezikovno in narodnostno mešanim območjem. V Italiji ožje ciljno območje zajema dežela (regija) Furlanija Julijska Krajina s slovensko in furlansko jezikovno skupnostjo. V delu, ki se geografsko nanaša na pretežno furlansko govoreče občine (sedem občin), je vključena tudi italijanska regija Veneto.

Namen pričujoče strategije je pripraviti okvir za ustvarjanje turističnih produktov, ki temeljijo na kulturni, jezikovno-etnični in zgodovinski dediščini, ter prispevajo k trajnostnemu razvoju celotne prekomejne regije tako v Italiji kot v Sloveniji.

Vsebina in metodologija

Tematski sklopi, ki se nanašajo na strategijo, obsegajo:

- **Analiza ciljnih skupin (npr. študenti, učenci, turisti, gospodarski subjekti)**
- **Prilagoditev vsebin po meri posamičnih interesnih skupin**
- **Definiranje ključnih aktivnosti**

Opredelitev geografskega okvira vsebine in umeščanje dejavnosti na zemljevid

V ta namen smo v okviru projekta pripravili Interaktivni zemljevid s pestrimi vsebinami, kot so manjšinske institucije, splošne kulturne znamenitosti, ki imajo v podlagi kulturno in etnično ter jezikovno raznolikost prostora, specializirane itinerarije za spoznavanje posameznih segmentov sedanjega in preteklega življenja in delovanja manjšin itd.

Interaktivna matrika kot baza podatkov

Podatke z območij in področij dela, ki ji pokrivajo projektni partnerji, smo pridobivali s skupno interaktivno matriko, ki je opredeljevala zbiranje, reorganizacijo in analizo podatkov, namenjenih oblikovanju čezmejne strategije. Matrika je orodje, ki omogoča sistematično zbiranje in urejanje podatkov iz različnih virov, da se zagotovijo identificirane vsebine za oblikovanje celovite strategije.

Struktura interaktivne matrike:

1. Kategorija (ključno področje razvijanja)
2. Zbrani podatki (vsebine)
3. Viri podatkov (definiranje sledljivosti in zanesljivost podatkovnih virov)
4. Interpretacija in analiza (stanje in potrebe ter interesi)
5. Priporočeni ukrepi (izboljšanje ukrepov, razvoj novih programov)

Matrika je sestavljena iz več stolpcev in vrstic, ki zajemajo ključne elemente analize turističnega sektorja s poudarkom na kulturno, etničnih in jezikovnih vsebinah. Zbrani podatki se v matriki lahko enostavno organizirajo in analizirajo, kar omogoča lažje odločanje in oblikovanje ukrepov.

Primer podatkov v skupni matriki:

Kategorija	Zbrani podatki	Vir podatkov	Interpretacija in analiza	Priporočeni ukrepi
Ciljna skupina	Študenti	Anketa med študenti	Študenti so zainteresirani za kulturne dogodke in izmenjave	Razvoj študentskih kulturnih programov
	Turisti	Turistični uradi, ankete	Turisti iščejo avtentična lokalna doživetja	Ustvariti tematske poti z lokalno dediščino
	Gospodarski subjekti	Intervjuji	Gospodarstvo podpira razvoj trajnostnega turizma	Spodbujati sodelovanje med podjetji in kulturnimi dogodki
Obstoječa infrastruktura	Število hotelov, hostlov, kulturnih ustanov	Statistični uradi, občine	Na območju je premalo prenočišč za mlajše turiste	Spodbujati razvoj mladinskih prenočišč
	Kolesarske in pohodniške poti	Lokalne skupnosti	Poti so neoznačene in slabo povezane	Označiti poti in izboljšati infrastrukturo
Kulturna dediščina	Zgodovinske in kulturne znamenitosti	Lokalni arhivi, muzeji	Velika priložnost za razvoj tematskih turističnih poti	Razviti večdnevne ture, ki povezujejo obe državi
	Tradicionalna kulinarika	Kulturna društva	Interes turistov za lokalno hrano je visok	Organizacija kulinaričnih festivalov in delavnic
Jezik in identiteta	Raba slovenskega in italijanskega jezika v turizmu	Anketa med turisti	Pomanjkanje večjezičnih storitev v lokalnem turizmu	Razvoj večjezičnih vodenj in informacijskih tabel
Ekološki turizem	Naravni parki in zavarovana območja	Naravovarstveni uradi	Velik potencial za ekoturizem	Razviti programe za ekološko ozaveščenost turistov

Kategorija	Zbrani podatki	Vir podatkov	Interpretacija in analiza	Priporočeni ukrepi
Financiranje	Obstoječi viri financiranja	EU skladi, lokalni skladi	Možnosti pridobivanja sredstev za projekte čezmejnega sodelovanja	Prijava na projekte Interreg za razvoj turističnih poti
Promocija	Digitalni in tiskani promocijski kanali	Turistične agencije	Odsotnost skupne čezmejne promocije	Razviti skupno spletno platformo za promocijo območja

Cilji čezmejne strategije

Cilje čezmejne turistične strategije smo oblikovali v skladu s standardno predlogo nacionalnih in regionalnih turističnih strategij- Te smo analizirali in oblikovali ob upoštevanju specializiranih vidikov pomembnih za razvoj specifičnega kulturno-jezikovnega in kulturno-etničnega turizma na geografsko zaključenem območju, ki ga pokrivamo s čezmejno strategijo in ki sovпада z projektnim območjem projektov Primis in Primis-Plus, saj zajema Obalno-kraško statistično regijo v Sloveniji, v Italiji pa regijo Furlanija Julijska Krajina ter del regije Veneto (7 občin prisotnosti furlanske jezikovne skupnosti).

Poglavitni cilji so:

1. Povečati obisk kulturnega turizma v obalnem območju Slovenije, ki poudarja jezikovno-kulturno dediščino italijanske narodne skupnosti in osveščanje večinskega prebivalstva o vrednostih manjšinske kulture skupnosti.
2. Razvijati digitalizirane turistične produkte (npr. virtualne ogleda, aplikacije, interaktivne zemljevide) povezane z jezikovno/kulturno dediščino manjšin ciljnega območja.
3. Okrepiti čezmejno sodelovanje z italijanskim Primorsko-Furlanskim območjem in regijo Veneto pri turističnih produktih kulturnih manjšin.
4. Razvijati model trajnostnega turizma, ki vključuje lokalne skupnosti in varuje naravno okolje ciljnega območja.

Strateški cilji strategije

Strateški cilj A: »Kulturno-jezikovna dediščina kot turistična os« – razviti in promovirati specifične italijanske narodne manjšine, dvojezičnosti, kulturnih poti, manjšinskih muzejev in multimedijskih centrov.

Kulturno-jezikovna raznolikost obalnega območja Slovenije predstavlja enega njegovih najpomembnejših, a premalo izkoriščenih razvojnih potencialov. Italijanska narodna skupnost – s svojimi zgodovinskimi koreninami, institucijami, edinstveno kulturno produkcijo ter prisotnostjo v izobraževanju, medijih in družbenem življenju – soustvarja identiteto tega dela

Istre. Ta identiteta je obenem zgodovinsko ukoreninjena in sodobna, zato lahko postane osrednji gradnik prepoznavne, butične in zelene oziroma trajnostne turistične ponudbe.

Obalno območje tako lahko razvije močno kulturno os, ki povezuje jezik, spomin, kraje, pripovedi, gastronomijo, arhitekturo in živahno sodobno kulturno ustvarjalnost. Poleg tega izkušnje projekta PRIMIS kažejo, da je uspešna valorizacija jezikovnih in etničnih skupnosti možna šele, ko kulturna dediščina postane dosegljiva in digitalno prisotna ter ko skupnosti same aktivno in samoiniciativno sodelujejo kot soustvarjalke turističnih produktov.

Cilj je oblikovati turistično ponudbo, ki izhaja iz izvirnih kulturnih in jezikovnih posebnosti italijanske narodne skupnosti ter širšega istrskega okolja s specifično in izrazito regionalno identiteto, ter jo predstaviti kot:

- prepoznavno zgodbo regije,
- dodano vrednost obalnega turizma,
- butični produkt, ki cilja na kakovostne segmente (kulturni turisti, gastronomski turisti, obiskovalci manjšinskih kultur in kulturnih dogodkov, čezmejni obiskovalci).

S tem ciljem naslavljamo več strateških izzivov:

- slaba prepoznavnost italijanske dediščine kot turističnega elementa (prevaja se predvsem kot institucionalna dvojezičnost, redkeje kot izkušnja),
- pomanjkanje integriranih kulturnih produktov (vsako mesto ima svoje muzeje in društva, a ni povezane zgodbe med njimi),
- izginjanje ali zmanjševanje rabe istrsko-beneškega narečja in italijanščine v javnem prostoru,
- močna sezonskost obalnega turizma – kulturni turizem pa lahko deluje celo leto,
- digitalni razkorak med dediščino in sodobnimi trendi raziskovanja destinacij.

Če je cilj uspešno izveden, bodo vidni naslednji učinki:

- krepitev identitete in ugleda regije kot dvojezičnega/večjezičnega prostora;
- povečanje turistične prepoznavnosti Obale izven poletne sezone;
- ohranjanje italijanske dediščine, jezika in narečja skozi nove generacije;
- trajnostno porazdeljen obisk, saj se del turističnih tokov preusmeri na kulturne poti in v zaledje;

- okrepljeno čezmejno sodelovanje z Italijo,
- višja kakovost turističnih produktov in večja dodana vrednost za lokalne skupnosti.

Strateški cilj B: »Digitalna transformacija turistične ponudbe ob Obali« – uvajanje digitalnih orodij, aplikacij, VR/AR doživetij, e-touring, dostop do vsebin v več jezikih.

Digitalna transformacija predstavlja enega ključnih vzvodov za povečanje kakovosti, dostopnosti in prepoznavnosti turistične ponudbe na slovenski obali. Digitalna orodja omogočajo, da kulturna in naravna dediščina postane bolj interaktivna, vključujoča in vidna globalnemu občinstvu, obenem pa nudijo orodja za trajnostno upravljanje turističnih tokov.

V času, ko obiskovalci pričakujejo takojšnjo informacijo, večjezično podporo, vizualno bogato razlago, enostaven dostop in personalizirane izkušnje, je digitalna modernizacija nujni del trajnostnega in konkurenčnega razvoja destinacije.

Obala je zaradi svoje majhnosti, koncentracije kulturnih in naravnih točk ter dvojezičnega/večjezičnega okolja idealno območje za pilotne in inovativne digitalne rešitve.

Cilj je oblikovati celovit digitalni ekosistem turistične ponudbe, ki povezuje:

- interpretacijo dediščine,
- digitalne izkušnje (VR/AR),
- večjezične storitve,
- podatkovno upravljanje in pametno usmerjanje turističnih tokov.

Digitalni razvoj postane osnova za kakovostnejše turistično vodenje, večjo dostopnost (vključno z ranljivimi skupinami), večjo trajnost, ter močnejšo identitetno prepoznavnost slovenske obale.

Strateški izzivi, ki jih rešuje cilj:

- razdrobljenost digitalnih platform (vsaka občina ali institucija ima svoje rešitve),
- pomanjkljiva vidnost nekaterih kulturnih točk,
- omejena raven dvojezične digitalne dediščine,
- prekomerna sezonska obremenjenost določenih območij, ki jo lahko ublaži pametno usmerjanje turistov in uporabnikov,
- vedno večja pričakovanja obiskovalcev po digitaliziranih vsebinah.

Projekt PRIMIS je pokazal, da digitalizacija ni dodatek, temveč osrednji del ohranjanja in interpretiranja kulturne dediščine.

Strateški cilj C: »Čezmejno kulturno-turistično partnerstvo« – vzpostaviti mrežo z italijanskimi/regionalnimi partnerji (npr. Veneto, FJK).

Slovenska obala je zgodovinsko, kulturno, jezikovno in gospodarsko tesno povezana s sosednjimi regijami Furlanijo Julijsko krajino, Venetom in hrvaškim delom Istre. Kljub temu pa regija še nima jasno izoblikovane čezmejne turistične strategije, ki bi hkrati predstavljala skupno kulturno dediščino, večjezičnost, istrsko identiteto, beneško dediščino ter kulturo avtohtonih narodnih skupnosti.

Ta strateški cilj predlaga razvoj integriranega čezmejnega partnerstva, ki presega občinske, nacionalne in institucionalne meje ter oblikuje skupno kulturno-turistično območje (z enotno blagovno znamko, skupnimi produkti, digitalnimi platformami, dogodki, festivali in integriranimi turističnimi potmi). To partnerstvo lahko postane eden glavnih diferenciatorjev slovenske obale na evropskem trgu.

Cilj je ustvariti prepoznavno kulturno-turistično makroregijo, ki nagovarja kulturofilne turiste, ljubitelje gastronomije, zgodovinske raziskovalce, družine, šole, pohodnike in čezmejne obiskovalce.

Tak model čezmejne identitete je značilen za projekt PRIMIS PLUS, kjer je poudarek na skupni dediščini jezikovnih skupnosti, multimedijskih centrih in skupni turistični strategiji.

Izzivi, ki jih rešuje strateški cilj:

- razdrobljenost čezmejnih pobud, ki niso vključene v enoten sistem,
- nizka prepoznavnost skupne kulturne identitete slovensko-italijansko-istrskega prostora,
- premalo sodelovanja med kulturnimi ustanovami, muzeji, društvi, turističnimi organizacijami,
- odsotnost usklajenega koledarja kulturnih dogodkov,
- nezadostna promocija dvojezičnih in manjšinskih vsebin v Italiji, Sloveniji in širše.

Strateški cilj D: »Trajnostni in vključujoči turizem v manjšinskih okoljih« – zagotoviti, da turistična dejavnost koristi lokalnim manjšinskim skupnostim, krepi njihov socialni kapital in identiteto, hkrati pa spoštuje naravno okolje.

Trajnostni in vključujoči turizem je ključen za dolgoročni razvoj slovenske obale, kjer so prostorski, okoljski in družbeni viri omejeni, kulturna identiteta pa sicer raznovrstna in razširjena, a hkrati občutljiva pred posegi v prostor in urbano ali naravno tkivo regije. Zlasti na narodnostno mešanem območju je razvoj turizma neločljivo povezan z vprašanjem, kako se v proces vključujejo italijanska narodna skupnost, druge lokalne skupnosti ter nosilci lokalnih tradicij.

Strateški cilj zato ne obravnava samo okoljskih vidikov trajnosti, temveč tudi družbeno trajnost: spoštovanje jezikovne in kulturne raznolikosti, krepitev socialnega kapitala skupnosti, ekonomska vključenost lokalnih prebivalcev in ohranjanje identitetnih posebnosti.

Ta cilj je neposredno povezan s spoznanji projekta PRIMIS, ki je pokazal, da lahko kulturno-jezikovne manjšine postanejo nosilci trajnostnega turizma, če so vključene v projekte kot enakovredni partnerji.

Izzivi, ki jih rešuje strateški cilj:

- prekomerna sezonska obremenitev občutljivih območij (soline, stara mestna jedra, naravni rezervati),
- pomanjkljivo vključevanje manjšin v načrtovanje in predstavitev kulturne dediščine,
- turistifikacija, ki lahko izrinja lokalno prebivalstvo,
- nezadostna ekonomska vključitev malih ponudnikov in kulturnih društev.

5. Razvoj kulturno-turističnega potenciala

Vizija, poslanstvo in izraba turističnega potenciala čezmejnega kulturnega turizma

Čezmejni kulturni turizem prepoznavamo in vidimo kot:

- Orientiranega na pokrajinsko in regionalno pestrost čezmejnega območja, kjer v ciljnih regijah živijo slovenska, italijanska in furlanska jezikovna skupnost
- Zeleno (ekološko, »zero-waste« pristop), trajnostno, multikulturno, vključujoče, in prijateljsko naravnano čezmejno območje med Italijo in Slovenijo
- Trajnostno butičnost z manjšim ogljičnim odtisom, lokalnimi produkti in večjo dodano vrednostjo za lokalno prebivalstvo in obiskovalce.

Strateška usmeritev je razvoj in trženje uravnotežene ponudbe trajnostnega butičnega turizma višje kakovosti, ki temelji na kulturni identiteti in generira višjo vrednost.

Vrednotenje učinkov skozi prostorsko sistemizirano projektno območje subregij:

Predlog uporabe geografske razdelitve območij za sistematično oblikovanje in spremljanje ukrepov ter ocenjevanje njihovih učinkov

1. Projektno območje čezmejne strategije
 - 1.1. Italija
 - 1.1.1. Furlanija Julijska Krajina
 - 1.1.1.1. Tržaška pokrajina
 - 1.1.1.2. Goriška pokrajina
 - 1.1.1.3. Videmska pokrajina
 - 1.1.1.4. Pordenonska pokrajina
 - 1.1.1.5. *Furlanska skupnost*
 - 1.1.1.6. *Slovenska skupnost*
 - 1.1.2. Veneto
 - 1.1.2.1. Skupnost sedmih občin regije Veneto s furlanskim jezikom
 - 1.2. Slovenija
 - 1.2.1. Obalno-kraška statistična regija
 - 1.2.1.1. Občina Koper/Capodistria
 - 1.2.1.2. Občina Ankaran/Ancarano
 - 1.2.1.3. Občina Izola/Isola
 - 1.2.1.4. Občina Piran/Pirano
 - 1.2.1.5. *Italijanska skupnost*

Identificirani turistični potencial:

❖ **Naravni potenciali**

- Morska biodiverziteta, soline, krajinski parki (Sečoveljske in Strunjske soline),
- Kraški pojavi, (Kraški rob),
- Kontaktno območje apnenca in fliša s specifičnim, kulturno zanimivim sistemom naselij.
- Razgiban relief: razgibano zaledje z visokim potencialom za pohodništvo in kolesarjenje.

❖ **Kulturni potenciali**

- Izjemna dediščina od prazgodovine, romanizacije, slovanizacije, do beneškega obdobja in Avstro-Ogrske;
- Srednjeveška urbana jedra (Piran, Izola, Koper);
- Močna tradicija solinarstva, ribištva, oljk in vina;
- Prisotnost avtohtone italijanske narodne skupnosti, njeni kulturni akterji, mediji, šole in društva;
- Istrobeneška dediščina in večjezičnost kot edinstveni kulturni kapital.

❖ **Turistična infrastruktura**

- Dobro razvita hotelska ponudba, vendar izrazito sezonska;
- Pomanjkljiva razpršitev turističnih tokov v zaledje;
- Omejen prostor za razvoj, potreba po trajnostnih rešitvah (mobilnost, plaže, dostopnost).

Diagnoza stanja

Diagnoza stanja obsega izhodiščni položaj specifičnih oblik turizma s poudarkom na kulturnih znamenitostih in njihovih etničnih ter jezikovnih zanimivostih, vrednih posebne pozornosti.

V ta namen je pripravljen seznam interesnih točk, to pomeni točk posebnega interesa (POI – points of interest), ki se vrednotijo skozi:

1. Makroekonomsko analizo gospodarstva in turističnega sektorja ter človeških virov
2. Institucionalni okvir in zakonodajo
3. Mednarodno primerjavo (»Benchmark«)
4. Tržni položaj: Izhodiščni položaj čezmejne regije kot turistične destinacije
5. Kakovost nastanitev: Povprečna raven storitev je premajhna zaradi prenizkih lokalnih kapacitet, premalo je poudarka na segmentu manj zahtevnih in cenejših nastanitvenih zmogljivostih za večje skupine (šole, študenti).
6. Digitalizacijo, ki je še na relativno nizki stopnji razvitosti, zaznati pa je tudi pomanjkanje zanesljivih informacij iz povezanih baz podatkov.

SWOT analiza razvoja turizma

Projekt PRIMIS PLUS se osredotoča na trajnostni kulturni turizem v čezmejni regiji Italije in Slovenije s poudarkom na kulturi narodnih in jezikovnih skupnosti, digitalizaciji in promociji manj znanih destinacij. Spodnja sinteza je sestavljena na podlagi ciljev, izzivov in rezultatov projekta, ki poudarjajo krepitev vloge kulture pri gospodarskem razvoju in socialni vključenosti.

Prednosti (Strengths)

- Bogata kulturna in jezikovna dediščina narodnih skupnosti, ki podpira edinstvene čezmejne turistične produkte.
- Že vzpostavljena mreža multimedijskih centrov in digitalizacija za promocijo nesnovne dediščine.
- Kapitalizacija prejšnjega projekta PRIMIS z izkušnjami v trajnostnem turizmu.

Slabosti (Weaknesses)

- Omejena prepoznavnost manj znanih destinacij po pandemiji, ki zahteva večjo promocijo.
- Pomanjkanje integriranih regionalnih politik za kulturni turizem pred skupno strategijo.
- Odvisnost od evropskega financiranja za vzpostavitev novih centrov in dogodkov.

Priložnosti (Opportunities)

- Razvoj skupne čezmejne strategije turizma na podlagi 15 let projektov, ki vpliva na nacionalne politike.
- Rast povpraševanja po etičnem in trajnostnem turizmu z vključitvijo lokalnih skupnosti, še posebej manjšinskih, kulturno, jezikovno ali etnično zanimivih. .

- Krepitev sodelovanja med institucijami, regijami in skupnostmi za nove dogodke in digitalne vsebine.

Grožnje (Threats)

- Okoljski in socialni pritiski na turizem po pandemiji, ki zahtevajo etične prakse.
- Turistifikacija in pretežna konkurenčnost večjih destinacij, ki odvzamejo pozornost manjšim in butičnim območjem.
- Neurejenost čezmejnih odnosov brez sistemiziranega in stalnega financiranja in podpore.

Scenariji razvoja turizma z analizo izgubljenih koristi in priložnosti

Projekt PRIMIS PLUS spodbuja scenarije trajnostnega turizma, osredotočene na kulturno in jezikovno dediščino narodnih skupnosti v Italiji in Sloveniji, z namenom etičnega razvoja celotnega projektnega območja, ki bo lahko predstavljalo zgled za podobne uvedbe dobrih praks.

Razvoj manj znanih destinacij po pandemiji. Analiza izgubljenih koristi vključuje neizkoriščene prihodke lokalnih skupnosti in priložnosti za zaposlovanje, ki nastanejo brez čezmejnega sodelovanja.

Osnovni scenarij (Status quo)

- Nadaljevanje masovnega turizma na Obali brez vključevanja manjših območij, kar vodi do izgubljenih koristi za narodne skupnosti (do 5 odstotkov manj prihodkov od turizma ob veliki ceni ekološke obremenitve okolja, predvsem oskrbe z vodo).
- Omejena digitalizacija in promocija nesnovne dediščine, izgubljena priložnost najmanj 10 odstotkov več obiskovalcev v ruralnih in kulturno zanimivih območjih.
- Etično sporni pritiski na okolje brez zavedanja omejitvenih dejavnikov okolja in lokalnih skupnosti, kar zmanjšuje dolgoročno socialno vključenost.

Optimizirani scenarij (PRIMIS PLUS pristop)

- Razvoj čezmejnih produktov z mrežo multimedijskih centrov in skupno strategijo, ki poveča zaposlenost za vsaj 5 odstotkov v kulturnem segmentu turizma.
- Vključitev lokalnih skupnosti v promocijo, kar prepreči izgubo dohodka in ustvari nove pakete za takoimenovani počasni turizem (več kot 100 ponudnikov).
- Digitalizacija in dogodki, ki izkoristijo rast povpraševanja po trajnostnih doživetjih, zmanjšajo pritisk na večje destinacije.

Negativni scenarij

- Izgubljene priložnosti za skupno politiko turizma, kar ohrani neenakomerno porazdelitev koristi (manjše destinacije izgubijo 5 do 10 odstotkov potencialnih obiskovalcev).
- Pomanjkanje sodelovanja med institucijami vodi do revščine v jezikovnih manjšinah in ogroženih skupnostih brez novih zaposlitev.
- Okoljski pritiski in konkurenca večjih območij povečajo socialne neenakosti brez kapitalizacije preteklih projektov in povratnega toka blaginje v območje turistične eksploatacije.

Strategija za uresničitev ciljev razvoja čezmejnega kulturnega turizma mora temeljiti na obveznih sestavinah analize:

- razvojnega koncepta in ključnih politik
- naložb in podjetniškega okolja,
- javne infrastrukture,
- človeških virov,
- trajnostnosti,
- dostopnosti,
- upravljanje destinacij,
- produktov in trženja ter
- horizontalne politike.

Ukrepi in akcijski načrt za uresničitev Čezmejne strategije mora temeljiti na:

- Finančni oceni potrebnih naložb
- Vrednotenju, sprotnem spremljanju in organiziranju izvajanja strategije

Priporočilo za razvoj izrabo kulturno-turističnega potenciala in uspešno realizacijo specifičnega vidika Čezmejne strategije:

❖ ETNIČNI / ETNOGRAFSKI TURIZEM

Etnični turizem (ali etnografski turizem, kulturno-etnični turizem) je vrsta turizma, ki je osredotočen na spoznavanje in doživljanje kulture, tradicije, načina življenja, dediščine, in v nekaterih primerih, celo zgodovine določene etnične skupine ali lokalne skupnosti.

Elementi etničnega turizma:

1. Kultura in tradicija: Osredotoča se na avtentične in žive kulturne prakse, kot so glasba, ples, obredi, jeziki in pripovedi.
2. Lokalni specifični način življenja: Turistom ponuja priložnost, da se seznani z vsakdanjim življenjem, običaji, obrtjo, kulinariko in tradicionalnimi znanji določene skupnosti.

3. Družbena Interakcija: Vključuje neposredno interakcijo z lokalnimi prebivalci in člani etnične skupine, kar omogoča poglobljeno razumevanje njihove identitete in sveta.
4. Avtentičnost: Turistični produkti so ustvarjeni tako, da odražajo resnično kulturo, ne le prirejene predstave za turiste.
5. Ohranjanje snovne in nesnovne dediščine: Pogosto prispeva k ohranjanju kulturne dediščine in spodbujanju samozavesti znotraj etnične skupine, ki svojo dediščino deli s svojo okolico.

Čezmejna strategija posebej poudarja razvoj in izrabo turističnega potenciala na področju:

1. Kulturnega turizma: Spodbujanje ponudbe, ki temelji na kulturni dediščini, identiteti in ustvarjalnosti.
2. Doživetij: Ustvarjanje "avtentičnih in navdihujočih doživetij" ter ohranjanje "kakovosti naravnega in kulturnega okolja", kar je tesno povezano s poudarkom na lokalni identiteti in tradiciji.
3. Etnično specifične gastronomije: Razvoj gastronomije kot produkta, ki odraža slovensko kulinarično dediščino in lokalne pridelke.

Etnični turizem zajema obisk območij, kjer so prisotne žive lokalne tradicije in posebnosti, npr. spoznavanje življenja in običajev v alpskem in predalpskem svetu, na Krasu in Obali, ob Jadranu, vključno s spoznavanjem obrtnikov, lokalnih posebnosti in tradicionalne arhitekture.

6. Zaključna priporočila

Povzetek priporočil oblikovanih na podlagi analize strateških ciljev in predstavljenih ugotovitev analize, ponujenih scenarije ter identificiranih potencialov interesnega območja.

ZAKLJUČNA PRIPOROČILA PROJEKTA

1. Ustanovitev multimedijskega centra ali digitalne platforme, ki predstavlja zgodbe italijanske/narodnostne manjšine ob slovenski obali, vključno z vodenimi ogledi in multimedijsko izkušnjo (navdih: multimedijski centri PRIMIS in PRIMIS PLUS).
2. Razvoj tematskih kulturnih poti, kjer se vključi jezikovna dediščina, arhitektura, gastronomija, umetnost in digitalna oznaka QR-kod po krajevnih točkah.
3. Vpeljava dvojezičnih turističnih paketov (slovenščina-italijanščina) za obiskovalce, z vključitvijo lokalnih manjšinskih skupnosti kot gostiteljev ali vodnikov, izvedba delavnic.
4. Uporaba digitalizacije za manj dostopne lokacije (npr. manjša vas, manjšinsko naselje) kot del turistične ponudbe – virtualni ogledi, interaktivne zgodbe, geolokacijske aplikacije.
5. Oblikovanje modela trajnostnega upravljanja turistične obremenitve: omejitve velikih skupin, valorizacija nizkocenovnih, visokokakovostnih izkušenj, vključevanje lokalnih skupnosti v odločanje (npr. manjšinske kulturne organizacije).
6. Sodelovanje z italijanskimi/regionalnimi partnerji pri skupnem promocijskem programu in trženju – skupni dogodki, festivalska produkcija, izmenjava dobrih praks.
7. Merjenje uspeha preko indikatorjev: število obiskovalcev kulturnih produktov manjšin, delež turizma organiziranega s sodelovanjem lokalnih skupnosti in manjšin, stopnja zadovoljstva lokalnih manjšinskih skupnosti, delež digitalnih turističnih produktov, trajnostni kazalniki (npr. manjši vpliv na okolje).